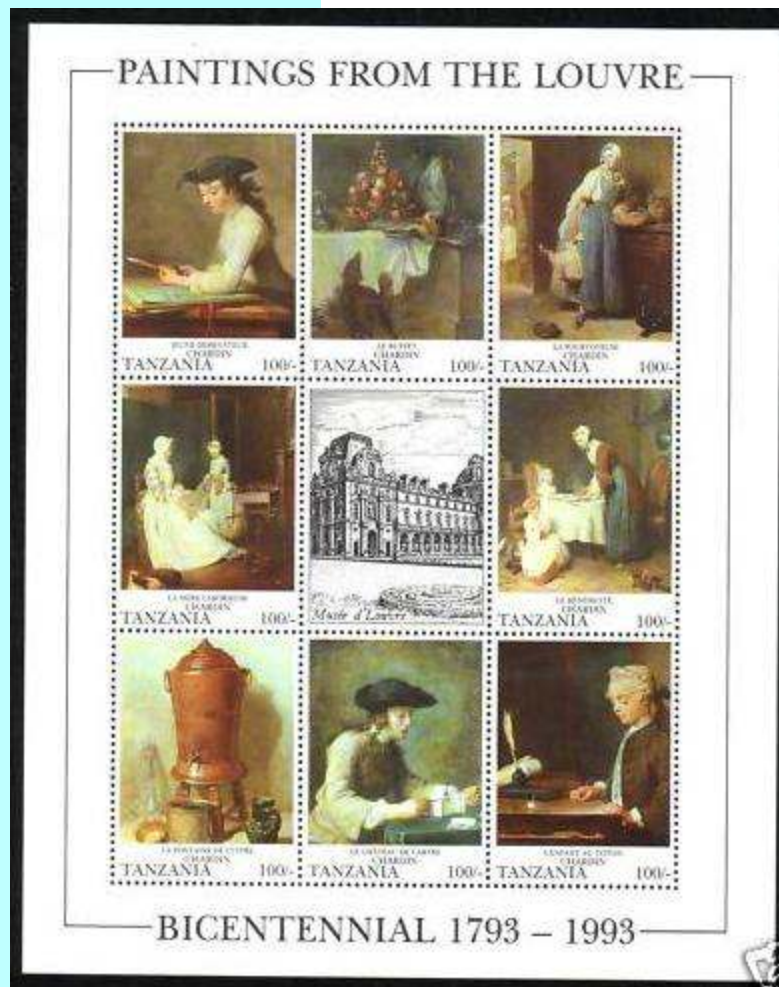

לקוראים שלום!

יצירות אמנות המוצגות במוזיאון הלובר

בתאריך 8/11/1793 ה- ארמון הלובר, שהוסב למוזיאון, נפתח לראשונה למבקרים. הלובר נבנה במקור כמצודה ב-1190 והורחב ושופץ על ידי מלכי צרפת השונים. ב-1791 הוחלט להציג בארמון תצוגת קבע של יצירות אמנות מהאוסף המלכותי. ההצלחה הייתה כה כבירה שהוחלט להסב את הארמון למוזיאון. תחילה הורשו להיכנס למוזיאון אמנים וסטודנטים לאמנות על מנת ללמוד ולעבוד במתחם. מבקרים הורשו להיכנס אך ורק בימי ראשון. כיום המצב שונה לחלוטין – יותר מ-8 מיליון מבקרים פוקדים את המוזיאון מדי שנה והוא האתר המתייר ביותר בפריז.

הלובר הוא המוזיאון הגדול ביותר בפריז ומוצגים בו למעלה מ-35,000 יצירות. בין היצירות המפורסמות ניתן למנות את המונה ליזה של לאונרדו דה וינצ'י, ונוס ממילו של אלכסנדרוס מאנטיוכיה, בת-שבע באמבט, מאת רמברנדט ועוד עוד.

לרגל הארוע ההסטורי נקדיש את הגיליון הנוכחי לנושא האמנות. ראשית, דליה רובין תסקור עבורנו את הזרמים השונים באמנות: מה זה רנסנס? מתי פעלו האימפרסיוניסטים? הכתבה תארגן את הסגנונות השונים מבחינה כרונולוגית ואמנותית ותעשה קצת סדר בראש. כתבתה של עטרה מוסקוביץ' - יונתי בחגווי הסלע, יפתי בסתר המדרגה – תתחקה אחר תעלומה גדולה של תמונה הצוירה על ידי לאונרדו דה וינצ'י ומוצגת בלובר. הכתבה היא תחקיר מרתק בעקבות אחת התעלומות הידועות בעולם האמנות. בנוסף, משה ביאלי יספר על קורותיו של משה רבנו בראי האמנות. בפינה הישראלית נציג את האמן הישראלי מרסל ינקו ותרומתו העצומה לאמנות המודרנית. ולבסוף, כבכל גיליון חידון בולאי נושא פרסים.

שלכם, שביט

זרמים באמנות הפלסטית

דליה רובין

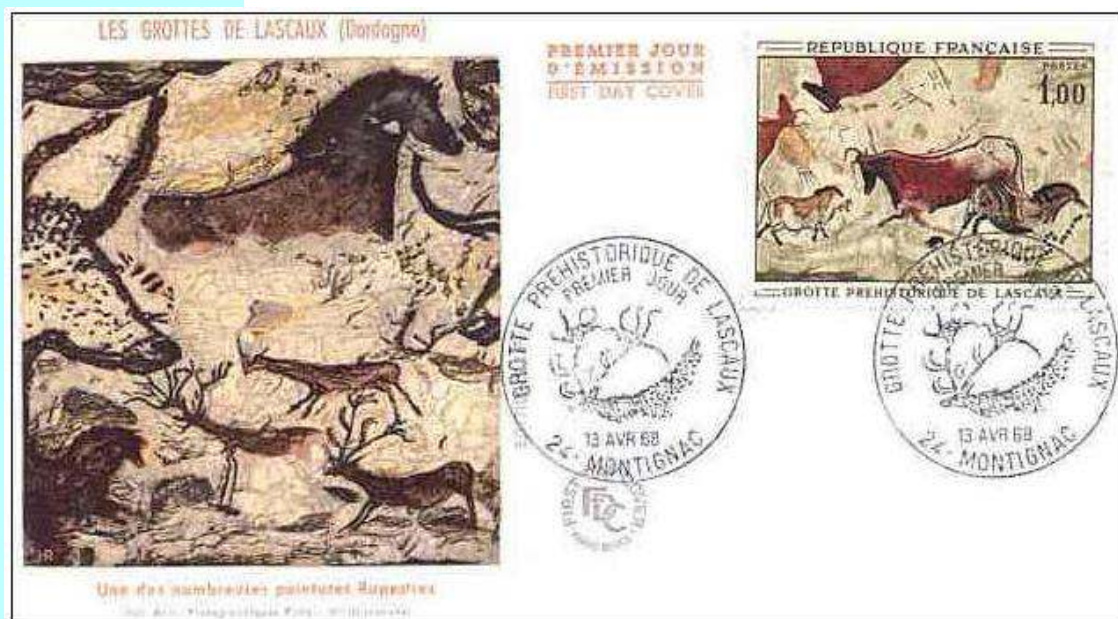
אמנות היא פעילות שבה מבטא האדם רעיונות וחוויות אסתטיים על-ידי שימוש במיומנות ובדמיון. תוצאותיה של האמנות הן יצירות האמנות – חפצים, אתרים, פעולות והתנסויות – שאותן יוצרים מחומרים שונים: מילים, צלילים, תנועות, קווים, צורות, צבעים וחומרים אחרים. אמנות היא עבודה שיש בה לא רק עמל כפיים, אלא גם מחשבה, כשרון וטעם טוב.

אמנות פלסטית

תחום זה של האמנות מתייחד בכך שהוא מייצר חפצים דו-ממדיים ותלת-ממדיים, חפצים אשר ניתן לראותם ולמששם: ציורים, פסלים, תכשיטים, בגדים, כלים ועוד. תחום זה של האמנות החל עם בואו לעולם של הומו ספיינס, האדם הזקוף.

ההיסטוריה של האמנות הפלסטית

כבר לפני 40 אלף שנה החל האדם הזקוף ליצור. תחילה היו אלה ציורים על קירות במערות בהן התגורר וחי ובהמשך היו אלה תכשיטים ופסלים.

מעטפת יום ראשון עם ציורים ממערת לסקו שבצרפת. במערה ציורים של האדם הקדמון שצוירו לפני יותר מ-17,000 שנים

בכל שלב בהתפתחות האמנות בלטו מרכיבים שאפיינו את חיי היומיום של האמן. בציורי המערות היו אלה חיות שניצודו ואירועים בחיי הקהילה. מאוחר יותר – בעיקר עם התפתחות האמונה הדתית – שימשו חפצי האמנות השונים לצרכי פולחן. חפצים

כאלה היו פסלים, אנדרטאות, תכשיטים ואיקונים וכן מבני-ענק אשר שימשו לקבורה ולהנצחה, כדוגמת הספינקס במצרים העתיקה.

עידן האימפריות הגדולות של העת העתיקה היה תחילתו של השפעה אמנותית רחבה על אזורים נרחבים. ההשפעות הניכרות ביותר – עד עצם היום הזה – הן של יוון ורומי העתיקות. השפעות אלה ניכרו בלבוש, באדריכלות, בפיסול ובתחומים פלסטיים רבים.

סגנונות באמנות פלסטית

את הסגנונות ניתן למיין בכמה אופנים:

- מיון תקופתי - לפי ההתפתחות הכרונולוגית של סגנונות מסויימים: מציורי המערות דרך הסגנון הפרימיטיבי, העת העתיקה, ביזנטי, ימי הביניים, רנסנס, רוקוקו, ברוק, אר-נובו וסגנונות מודרניים.
- מיון אזורי - התפתחות סגנונות לפי האזור בהם נעשה בהם שימוש: מצרי, יווני, רומי, סיני, יפני, הודי, איטלקי, גותי, אנגלי-אליזבתני, אמריקאי ועוד.
- מיון סגנוני - השפעות סגנוניות הדדיות, ללא קשר למקום ולזמן: אימפרסיוניזם, פוסט-אימפרסיוניזם, אקספרסיוניזם, דאדא, סוריאליזם, סימבוליזם, פוביזם, קוביזם, ריאליזם, פוטוריזם, סופר-ריאליזם, פופ-ארט.

סקירת סגנונות

אימפרסיוניזם

סגנון זה התפתח בצרפת, בשנות ה-60 של המאה ה-19. את המונח "אימפרסיוניזם" בהקשר לסגנון טבע עיתונאי שביקר בתערוכה בשנת 1874 בה הוצג ציור של קלוד מונה: "התרשמות". הציור הציג זריחת שמש מעל הים, אשר מונה ניסה למסור בו את התרשמותו הראשונית מתופעת הטבע.

ציורים של קלוד מונה (מימין) ושל אוגוסט רנואר (משמאל)

הטבע. התנועה קמה בעקבות התנגדות עזה

לדרכי הציור שנלמדו באקדמיה בפריס. האמנים מרדו בעיקרון המרכזי של הסגנון הרומנטי וטענו כי מטרתה המרכזית של האמנות היא לתעד קטעים של הטבע או התרחשויות יומיומיות בדרך מעין "מדעית", המשוחררת ממעורבות אישית של האמן. הם דגלו בנטישת הקומפוזיציה ושאפו לתאר את המציאות כאילו התבוננו בה בחטף. לרוב ציירו נוף בעת התרחשותו בעודם בחוץ, ללא עבודה בסטודיו וללא שימוש באור

מלאכותי. הם גם בחרו להתמקד בנושאים שונים מבעבר: במקום לצייר פורטרטים של האצולה ומאורעות היסטוריים, ספרותיים ודתיים, הם בחרו לצייר איכרים, פועלים ובורגנים במקום העבודה, במקומות בילוי, בחיק הטבע. אמנים בולטים בסגנון זה: קלוד מונה, אוגוסט רנואר, אדוארד מנה, אדגר דגה, קמיל פיסרו, אלפרד סיסלי, פול סזן, ז'ורז' סרה.

אקספרסיוניזם

תנועה באירופה של המאה ה-20 שהפנתה עורף לשאיפתה המסורתית של האמנות לתאר את הטבע. האמנים חתרו לתיאור ישיר של רגשות אישיים באמצעות קו, צבע, מרקם וצורה הזוכים לפיתוח תכונות אקספרסיביות, הבעתיות. סגנון זה יוצר אמנות רגשנית וסוערת עד עיוותים צורניים וצבעוניים.

אמנים בסגנון זה: וינסנט ואן גוך, אדוארד מונק, ארנסט קירשנר, אמיל נולדה, אוסקר קוקושקה, מארק שאגל

ציורים של ואן-גוך, גלינית מהולנד

אר-נובו

בניינים של גאודי בבולים מספרד

רהיטים ואביזרים שימושיים. בגרמניה נקרא "יוגנדשטיל", באיטליה "סטיל ליברטי", בספרד "מודרניסטה". אדריכלים בסגנון: ויקטור הורטה, אקטור גווימר, גאודי, ומעצבים: לואי קומפורט טיפני (מנורות וחלונות זכוכית).

בארוק

פורטרטים של רמברנדט בבולים מהולנד

(מיכלאנג'לו מריסי), פטר פול רובנס, רמברנדט ואן ריין, יאן ורמיר. פיסול ואדריכלות: ג'נלורנצו ברניני.

סגנון המבטא תנועה, רגשיות, חושניות וריאליזם שהתפתח לקראת סוף המאה ה-16 ונעשה בו שימוש עד לתחילת המאה ה-18. בסגנון זה הייתה התעסקות בשיווי משקל ובשאיפה לשלמות תוך יצירת הרמוניה בין החלקים המרכיבים את השלם ומתייחסים אליו. היה בסגנון זה דגש כבד על וירטואוזיות ותיאור רגעים דרמטיים במטרה ליצור רושם עז ככל האפשר. ציור: האחים קרצ'י, קרווג'יו (מיקלאנג'לו מריסי), פטר פול רובנס, רמברנדט ואן ריין, יאן ורמיר. פיסול ואדריכלות: ג'נלורנצו ברניני.

גותי

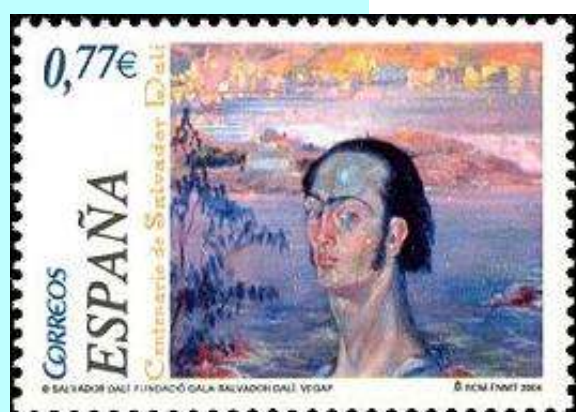
ציור של מרסל ינקו בגליונית מישראל

סגנון שירש את מקומו של הסגנון הרומנסקי והתפתח בצפון צרפת במאה ה-12. באמצעות סגנון זה נבנו כנסיות בעלי חלונות רחבים משובצים בזכוכיות מגוונות, קירות המתנשאים לגובה רב, קשתות מחודדות וקמרונות מצולעים. בפיסול רווחו נושאים מחייו של ישו. הייתה זו גם תקופה של התפתחות הדפוס שהביא להתפתחות האיור והקליגרפיה בסגנון זה.

דאדא

תנועה שהתפתחה בשווייץ בשנת 1916 ובמקביל בניו-יורק. מייסדיה התאחדו בשווייץ בשנת 1918. התנועה קמה בזמן מלחמת העולם הראשונה והתרחבה מיד בסופה והמסר המרכזי שלה היה מרד כנגד שביעות הרצון העצמית המוגזמת של החברה. חברה דגלו בהרס האמנות ויצירת אנטי-אמנות, אבסורד, ציניות ואנרכיה אמנותית. אמנים: האנס ארפ, מרסל ינקו, מרסל דושן, פרנסיס פיקביה, מאן ריי, גיאורג גרוס.

סוריאליזם

פורטרט עצמי של דאלי בבול מספרד

הסוריאליזם התפתח באירופה לאחר מלחמת העולם השנייה תחת השפעה של התיאוריות הפסיכואנליטיות של פרויד ותיאוריות הפוליטיות של הדאדא. הסוריאליזם היווה אמצעי לאיחוד המציאות ההכרתית עם התת-הכרתית, מיזוג בין חלום והזיה לבין עולם הגיוני ויומיומי תוך יצירת אווירה של חלום או סיוט.

אמנים: מקס ארנסט, אנדרה מסון, רנה מגריט, איב טנגי, ז'אן ארפ, סלבדור דאלי, פול דלבו, חואן מירו.

פואנטליזם

טכניקה ניאואימפרסיוניסטית שעשתה שימוש בנקודות בצבעים ראשוניים היוצרות מזיגת צבעים אופטית. פיתח אותה ז'ורז' סרה בחתירתו לפרק את האור למרכיביו היסודיים. אמנים: ז'ורז' סרה, פול סיניאק.

פוביזם

פוביזם פירושו: פראי. סגנון זה התפתח לקראת סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. בסגנון זה נעשה שימוש בצבע הטהור הישר מן השפופרת – ללא ערבוב צבעים – ובמשיחות גדולות וחדות. אמנים: מנהרי מאטיס, אמאדו מודליאני, פול גוגן.

פוטוריזם

אמונה בעתיד, סגנון שהתפתח באיטליה בשנת 1909. סגנון זה מהווה הרחבה של הקוביזם ויש בו הענקת ביטוי רחב יותר של תנועה ודינמיות, מגע קרוב יותר עם החיים. האמנים גרסו כי כוח ואור הורסים את ההיבט הסטטי של החומריות וכי האובייקטים חודרים אל תוך סביבתם כפי שהסביבה חודרת אליהם. התנועה תוארה בסגנון זה באמצעות הצגה סימולטנית של דגמים חוזרים של צורות בתנועה או באמצעות "קווי כוח". סגנון זה ממקם את הצופה במרכז התמונה ומידת השתתפותו מקסימלית. אמנים: אומברטו בוצ'וני, ג'קומו בלה, קרלו קרה, ג'ינו סווריני.

פוסט אימפרסיוניזם

קבוצה מן הציירים האימפרסיוניסטים סללה את הדרך לסגנון הפוסט-אימפרסיוניסטי תוך חיפוש דרכי ביטוי אישיות יותר בציור.

אמנים: פול סזן, ז'ורז' סרה, וינסנט ואן גוך, פול גוגן.

ציור של סרה בבול מצרפת

ציור של מודוליאני בבול מצרפת

ציור של גוגן בבול מצרפת

פופ-ארט

זרם באמנות המודרנית המתבסס על דימויים ונושאים מחיי היומיום ומעולם תרבות ההמונים אשר התפתח בשנות ה-50 של המאה ה-20. כינוי זה הוענק לזרם על-ידי מבקר אמנות אנגלי. סגנון זה מבקש להציג באופן אובייקטיבי את תרבות החיים בתקופתו, ולמעשה קם כמחאה לתרבות הצריכה החומרנית שהתפתחה באופן קיצוני ביותר בעריה הגדולות של ארצות-הברית, מה שהפך זרם זה לאמריקאי בעיקרו. רוב האמנים שעבדו בסגנון זה התמחו בפרסומות ולא למדו באקדמיות לאמנות, דבר הניכר ביצירותיהם.

ציור: רוי ליכטנשטיין, אנדי וורהול. פיסול: ג'ורג' סיגל, קלאס אולדנברג.

קוביזם

סגנון זה היה ניסוי מוצלח בניסוח עצמים תוך שימוש בקווים ישרים ובצורות גיאומטריות, והיווה דרך חדשה לתיאור המציאות ללא חיקוי של הטבע. בסגנון זה נעשה שימוש בצורות בלי לספר סיפור, בלי לתאר אווירה או הלך רוח, ובו נוצר המושג: אבסטרקט (מופשט). בקוביזם יש פישוט התיאור האמנותי לצורותיו הבסיסיות ולקווי היסוד הנקיים. אמנים: פאבלו פיקאסו, ז'ורז' בראק, וסילי קנדינסקי, לה קורבזיה.

בול של פיקסו מצ'כוסלובקיה

רומנטיציזם

ציור של טרנר בבול מאנגליה

סגנון הגורס כי כוונת האמנות היא לבטא את ריגושו האישי של האמן וכי תיאור הטבע עצמו הוא משני בחשיבותו. סגנון זה התפתח במקביל לסגנונות אחרים באמצע המאה ה-19. אמנים: יוג'ין דלקרואה, ויליאם טרנר.

רוקוקו

סגנון אמנותי שהחל בצרפת בתחילת המאה ה-18, בימי לואי ה-15. הביטוי בסגנון זה הוא אסימטרי, רב תנועה ובעל קווים מפותלים. בעיקרו הוא סגנון של עיצוב ועיטור, אמנות של מותרות ותפנוקים. ברוקוקו יש עיצוב ריאליסטי וגם ערבסקות, צדפות ופיתולים חלזוניים תוך שימוש בצבעים חיוורים הבאים להדגיש את העושר הצורני. אמנים: אנטואן וטו, ז'אן פרגונר, פרנסואה בוש.

רנסנס

משמעות השם: לידה מחדש, התחדשות, תחייה. סגנון שהתפתח בתקופה של פריחה תרבותית בת 200 שנה באירופה שראשיתה באיטליה במאה ה-14. באדריכלות – חזרה לשימוש באלמנטים רומיים: קשתות, עמודים קלסיים. בנייני מגורים עם חצר פנימית ("פלצו"). בפיסול – יצירת דימוי נאמן לטבע. פיסול קלסי. התעניינות אנטומית ליצירת שרירים ועצמות. בציור – יישום פרספקטיבה. הציור הוא חלון שדרכו הצופה מתבונן במציאות אשלייתית. בסגנון זה נעשה חקר של הבעות פנים והתעסקות מחודשת במיתולוגיה. גילוי של הטבע וציורי נוף. אדריכלים: דונטו ברמנטה. פסלים: מיכלאנג'לו בונרוטי, לורנצו גיברטי, דונטלו, אנדריאה דל ורוקיו. ציירים: לאונרדו דה וינצ'י, מיכלאנג'לו בונרוטי, סנדרו בוטיצ'לי, ג'ובני בליני, פאולו אוצ'לו, פיירו דלה פרנצ'סקה, ג'וטו די בונדונה, סימונה מרטיני, מזצ'ו, אלברכט דירר, האנס הולביין, דומניקו גירלנדיו, רפאל (רפאלו צנזיו).

ציורים של מיכלאנג'לו בסדרת בולים מהודו

דליה רובין היא אמנית וציירת. האתר שלה נמצא ב-

[/http://daliarubin.com](http://daliarubin.com)

המאמר פורסם לראשונה באתר נענע

יונתי בחגווי הסלע, יפתי בסתר המדרגה

חידת "המדונה של הסלעים", מעשה ידיו (?) של לאונרדו דה וינצ'י

עטרה מוסקוביץ'

המונה ליזה: בול מגינאה (ימין) ומערב הסעודית (שמאל)

אין ספק כי בין התורים המובילים אל 35,000 עבודות האמנות הנמצאות במוזיאון הלובר, התור הארוך ביותר מוביל אל התמונה הידועה והמשועתקת ביותר בעולם, לה ג'וקונדה, הידועה יותר בשם מונה ליזה¹. התמונה הופיעה גם על לא מעט בולים, כגון בול מגינאה והבול מערב הסעודית, וזה רק מבחר קטן.

האישה בעלת החיוך המסתורי צוירה ע"י האמן והמדען לאונרדו

דה וינצ'י, בערך בין השנים 1505-1514. מקובל להניח, כי המונה ליזה הייתה אחת משלוש התמונות שלאונרדו נשא עמו כל ימיו, וכך הן הגיעו לצרפת ולאוסף התמונות של מלך צרפת, ששימש כבסיסו של האוסף בלובר. שתי התמונות האחרות היו יוחנן המטביל² ואנה הקדושה עם מריה וישו³ שגם הודפסה, לדוגמה, על בול מבולגריה (משמאל). כמו כן, נמצא בלובר רישום שעשה לאונרדו ובו דיוקנה של איזבלה ד'אסטה,

שהופיע על בול צרפתי (מימין), רישום שגם הסיפור שמאחוריו ראוי למאמר נפרד.

כידוע, כאשר עבודת האמנות נמצאת בארץ המדפיסה את הבול, כמו במקרה של הבול עם דיוקנה של איזבלה ד'אסטה, זו בהחלט סיבה להדפסת בול. סיבות אחרות הן הנפקת בולים לכבוד חג המולד, עליהם מודפסות עבודות אמנות המתארות את המדונה והילד, או את הולדת ישו; כאשר מדובר באמן שנולד במדינה המדפיסה את הבול;

¹ המונה ליזה, מאת לאונרדו דה וינצ'י, בערך 1505-1514, טמפרה על לוח עץ, שחזור באמצעות צבע שמן.

² יוחנן המטביל, מאת לאונרדו דה וינצ'י, בערך 1513-1516, שמן על לוח עץ.

³ אנה הקדושה, מרים וישו, 1508-1510, שמן על לוח עץ.

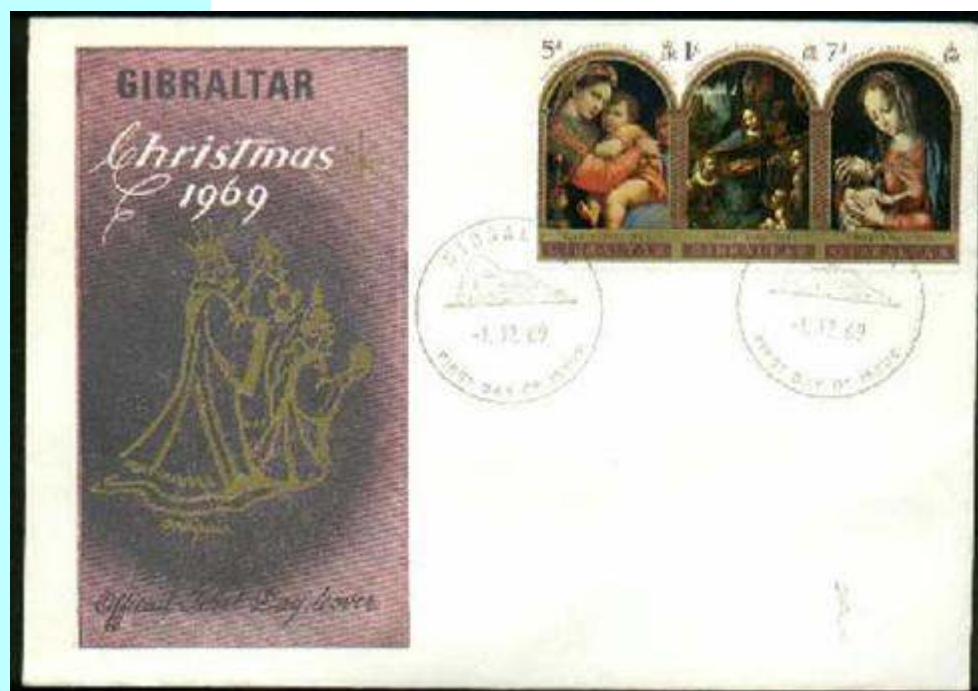
או, לציון יום הולדתו עגול של האמן. שתי הסיבות האחרונות הללו מובילות אותנו לבול האיטלקי (בתמונה) שעליו הודפסה "המדונה של הסלעים", התמונה שבה יעסוק המאמר שלנו.

"המדונה של הסלעים", גרסת הלובר, בבול איטלקי

התמונה עצמה מרהיבה ביופיה. הדמויות היפהפיות כאילו מוארות באור הנוגה מתוכן, מגיחות מתוך אפלת המערה באופן מסתורי, כיאות לדמויות קדושות, והיא מעוררת שאלות לגבי הדמויות, תפקידן והסיפור המסופר בה. אך בנוסף למסתורין הכרוך בתוכן התמונה, גם סיפורה של התמונה עצמה מסתורי. ראשית, יש לה שתי גרסאות: האחת בלובר בפריז, והאחרת בגלריה הלאומית בלונדון. יש לזכור כי מדובר באמן שיש מעט מאוד עבודות מוגמרות שלו, ולכן תמוה ביותר שהוא טרח לצייר אותה תמונה פעמיים.

אולם, תחילה, סקירה בולאית קצרה: ב-1952 הנפיקה איטליה, ארץ הולדתו של לאונרדו, לציון 500 שנה להולדתו, בול ועליו "המדונה של הסלעים" לפי הגרסה שבלובר. ב-1969 הנפיקה גיברלטר בול לכבוד חג המולד, בתוך סדרה בת שלושה בולים. גיברלטר, כטריטוריה בריטית בעלת ממשל עצמי, בחרה, כמובן, בגרסה מן הגלריה הלאומית.

"המדונה של הסלעים", גרסת הגלריה הלאומית, לונדון, בבול מגיברלטר (האמצעי)

ישו מתוך התמונה "מדונה של הסלעים" בבול מארגנטינה

לעתים, אין קשר בין התמונה ובין נושא הבול. דמותו של ישו התינוק המופיע בתמונה, הודפסה ב-1956 על גבי בול שהנפיקה ארגנטינה, כדי להודות לעולם על הסיוע הרב שהיא קיבלה במאבק במגפת הפוליו, שיתוק הילדים. במועד מוקדם יותר באותה שנה, הנפיקה ארגנטינה בול הנושא את המסר "הילחמו בפוליו", במהלך מגיפה חמורה בארגנטינה, שבה המחלה טרם נודעה. התגובה הייתה מהממת: ארה"ב שלחה את כל מלאי התרופות שהיה ברשותה, אורוגואי סיפקה ריאות ברזל וציוד נוסף. מדינות אחרות סיפקו מה שהיה באפשרותן. יתכן שהמגיפה סיפקה תמריץ לפיתוח ושכלול הניסויים הנרחבים בחיסון של סאלק, שהיה אז בפיתוח. הכרת התודה של ארגנטינה הייתה כה גדולה, עד אשר בול מיוחד יצא לאור מאוחר יותר ובה דמותו של ישו התינוק המברך את יוחנן המטביל, מתוך "המדונה של הסלעים" אשר בלובר, עם הכיתוב "תודות ילדי ארגנטינה לעמי העולם"⁴.

יוחנן המטביל מתוך התמונה שבלובר (ימין) ומתוך התמונה שבגלריה הלאומית (שמאל)

רגע, רגע? דמותו של ישו? האם דווקא התינוק הנמצא רחוק מאימו מרים הוא ישו? התבוננות מקרוב בגרסה שבלובר מגלה כי אכן, התינוק הקרוב למרים, מצד שמאל של הצופה בתמונה, לבוש בבגדיו המסורתיים של יוחנן המטביל דווקא – אדרת משער גמלים. בגרסה שבלונדון, הוא אמנם לבוש בבדים, אולם הוא נושא את הצלב הדק

⁴ תודה ליורם כהן (דובוש) על כל המידע הבולאי, ובעיקר על המידע אודות נושא הבול.

סיפורו של הבול מופיע במאמר

Smith, Frank R. Junior, "Poliomyelitis", *Clinical Pediatrics*, Vol. 4, No. 1, 62-63 (1965)

והארוך – סמלו הקבוע של יוחנן המטביל. היו שסברו⁵ שההדגשה הזו של יוחנן המטביל הייתה הסיבה לכך שצוירו שני ציורים – תשומת הלב הרבה שהופנתה לדמותו לא נשאה חן בעיני המזמינים, ולכן הוזמנה תמונה אחרת. אך התשובה הזו אינה נראית הולמת, משום שבתמונה החדשה הקומפוזיציה כמעט זהה למעט ההצבעה של המלאך, וכאמור, גם נוסף ליוחנן הסמל הקבוע שלו, המחזק את זיהויו.

הידיים של המדונה ושל המלאך מהתמונה שבלובר (ימין) ומהתמונה שבגלריה הלאומית (שמאל)

אגב, המלאך שבגרסה של הלובר בנוי על פי כלל ידוע ברנסנס, לפיו מישהו בתמונה מזהיר ומצביע בפני המתבוננים על מה שקורה שם, מזמין אותם לראות באמצעות ידו⁶. כלומר, המלאך משמש כאן כדי להכניס אותנו לתמונה. אבל על מה הוא מצביע? מה הוא מבקש שנראה? המלאך שבגרסה שבלונדון כבר אינו מסתכל אל הקהל, וגם אינו מצביע על המתרחש בתמונה. מדוע? תשובות אלה הן חלק מן המסתורין האופף את התמונה.

בביוגרפיה של לאונרדו דה וינצ'י מאת צ'רלס ניקול⁷ נטען כי הסיפור שבתמונה מתאר סצינה המופיעה ב"בשורה על פי ג'יימס", ספר חיצוני, שלא הוכנס אל הברית החדשה. בפרק ב' ב"בשורה על פי מתיאוס" בברית החדשה, מסופר על כך שלמלך הורדוס נודע כי מלך היהודים (ישו) נולד ועתיד לרשת את כיסאו, ולכן הוא ציווה להרוג את כל הפעוטות מגיל שנתיים ומטה. עקב כך, ברחו משפחתו של ישו למצרים. ב"בשורה על פי ג'יימס" מסופר, כי גם אליזבת, אמו של יוחנן המטביל, ברחו מפני הורדוס מאותה סיבה, אלא שהיא הגיעה למדבר ובייאווה ביקשה מן ההר לקבל אותה. ההר אכן פער

⁵ R. E. F. "The Virgin of the Rocks by Leonardo da Vinci ", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 20, No. 108 (Mar., 1912), pp. 359-360

⁶ בהתאם להמלצתו של האדריכל ותאורטיקן האמנות לאון בטסיטה אלברטי, בספרו "על הציור".

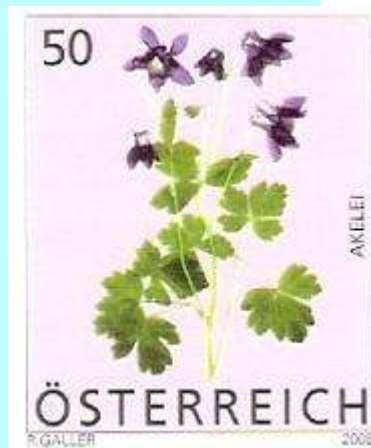
Alberti, Leon Battista. *On Painting*, [First appeared 1435-36], Translated with Introduction and Notes by John R. Spencer. New Haven: Yale University Press. 1970 [First printed 1956].

⁷ Nicholl, Charles *Leonardo da Vinci - The Flights of the Mind*, London, 2005

הספר תורגם גם לעברית ע"י כרמית גיא ויצא תחת השם "לאונרדו דה וינצ'י – מעוף הרוח" בהוצאת "עם עובד" בשנת 2007

את פיו וקיבל לתוכו את אליזבת ובנה, ושם שמר עליהם מלאך⁸. אם כן, בגרסה של לאונרדו, אם זו אכן גרסתו לסיפור הזה, יוחנן פוגש בתוך המערה את מרים ואת ישו.

יש שסברו, כי מכיוון שאין בברית החדשה סצינה שמתארת את הנושא המתואר בציור, גם הנוף המיוחד הוא בעל משמעות סימבולית, וקשור לפרשנות הנוצרית של הפסוקים הבאים, מתוך "שיר השירים": "יֵג הַתְּאֵנָה חֲנֻטָּה פִּגְיָה, וְהַגְּפָנִים סִמְדֵּר נִתְּנוּ רִיחַ; קוֹמִי לְכִי (לָךְ) רַעֲיָתִי יָפֵתִי, וְלִכִּי-לָךְ. יָד יוֹנָתִי בְּחֻגֵי הַסֵּלֶע, בְּסֶתֶר הַמִּדְרָגָה, הָרְאִינִי אֶת-מַרְאִיךְ, הַשְׁמִיעֵנִי אֶת-קוֹלְךָ: כִּי-קוֹלְךָ עֲרֵב, וּמַרְאִיךָ נָאוֹה" (שיר השירים ב', י"ג-י"ד). כלומר, היונה של רוח הקודש היא המסתתרת בסלעים, ומרים אם ישו נקראת להתגלות לעיני המאמינים בנוף הסלעי.⁹

פרחי היונה בבול
מאוסטריה

לאונרדו דה וינצ'י בבול מצרפת

היונה המסמלת את רוח הקודש מתקשרת להיבט סימבולי נוסף של התמונה - אל הפרחים המופיעים בה, שלכולם משמעות נוצרית. לדוגמה, גם פרחי היונה (Columbine), הנקראים כך בשל צורתם, הדומה ליונה, מסמלים את היונה של רוח הקודש, וגם הכלניות, כשהן באות בשלישייה, מסמלות את רוח הקודש. הכלנית והאקנתוס מסמלים את מסכת הייסורים ("הפסיון") של ישו, האקנתוס והאיריס הם בין סמליה של מרים אם ישו.¹⁰

הפרחים והסלעים בשתי התמונות לא עוררו רק את סקרנותם של חוקרי תולדות האמנות והאיקונוגרפיה הנוצרית, אלא גם את סקרנותם של חוקרים מתחום מדעי הטבע. הגיאולוגית אן פיצרוסו¹¹ בחנה בעיניים מדעיות את שתי הגרסאות של הציור, והגיעה למסקנה המרתקת, כי הסלעים בציור שבלובר אכן מתארים תצורות סלעים אמיתיות, וצוירו ע"י לאונרדו, ומתאימים הן לגישתו החקרנית והקפדנית, והן לידע שלו בתחומי הגיאולוגיה. לעומת זאת, הסלעים שבציור הנמצא בלונדון אינם מעידים על ידע כזה. יתרה מכך, היא מבססת את דבריה גם על מידע מתחום הבוטניקה. לטענתה, הצמחים בציור שבלובר אכן צומחים במקומות שבהם נביטה של צמחים שכאלה הגיונית, ואילו בציור שבלונדון - לא. בנוסף, לדבריה, הפרחים שבציור הלונדוני הם צמחים מתורבתים, ולא פרחי בר. מכל אלה, היא מסיקה כי הציור שבלובר צויר ע"י לאונרדו, ואילו הציור שבלונדון ע"י מישהו אחר.

⁸ http://i-cias.com/e.o/texts/christianity/infancy_gospel_james.htm

⁹ D. W. Robertson, Jr., "In Foraminibus Petrae: A Note on Leonardo's 'Virgin of the Rocks' ", *Renaissance News*, Vol. 7, No. 3 (Autumn, 1954), pp. 92-95

¹⁰ Mirella Levi D'Ancona, *The Garden of the Renaissance*, Firenze, 1977

¹¹ Ann Pizzorusso "Leonardo's Geology: The Authenticity of the "Virgin of the Rocks" ", *Leonardo*, Vol. 29, No. 3 (1996), pp. 197-200

יש לציין כי באתר האינטרנט של הגלריה הלאומית בלונדון נמצאים צילומים אינפרה-אדומים ושחזורים המצביעים על כך שלאונרדו כן ביצע את הרישומים הראשונים שמתחת לצבע, ואפילו תכנן קומפוזיציה שונה לגמרי, אולם, בסופו של דבר, יד אחרת היא שהשלימה את התמונה.¹²

וזה מחזיר אותנו אל החידה שבה פתחנו את הדיון בתמונה: מדוע יש שני עותקים כל כך דומים של התמונה? רוב מומחי האמנות שבחנו את שתי התמונות מבחינה סגנונית, מחזיקים בדעה הזוהר לזו של המדענית, ולפיה התמונה שבלובר, שהינה נטורליסטית וחינונית יותר ופחות קפואה, היא-היא התמונה המקורית, ואילו התמונה שבלונדון הנה העתק שנעשה ע"י תלמידיו של לאונרדו, בעקבות חילוקי דעות שהיו בינו ובין המזמינים. לפני כשלושים שנה נחשפו גם מסמכים המחזקים את ההשקפה הזו.¹³

מוזיאון הלובר במעטפת יום ראשון מצרפת

אז מה היה לנו כאן? לא גילינו בוודאות מדוע צוירו שתי תמונות, או איזה סיפור מספרת התמונה – אבל הצגנו בפניהם, קוראינו, את המסתורין האופף את התמונה היפהפייה הזו, ואנו מקווים כי גם אפשרנו לכם להציץ מעט אל הדרכים השונות להתבוננות ביצירת אמנות, ואל חידה מרתקת, הקשורה בעולמו של אחד מגדולי האמנים בתולדות האנושות.

12

<http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/learn-about-art/paintings-in-depth/the-hidden-leonardo>

¹³ מידע אודות המסמכים החושפים את חילוקי הדעות הללו – אך לא עונים על כל השאלות והתהיות – ניתן למצוא במאמרו של ססיל גולד,

Cecil Gould, "Newly-Discovered Documents concerning Leonardo's 'Virgin of the Rocks' and Their Bearing on the Problem of the Two Versions", *Artibus et Historiae*, Vol. 2, No. 3 (1981), pp. 73-76

וכן בביוגרפיה הנ"ל של לאונרדו מאת צ'רלס ניקול.

תודות

תודה מיוחדת ליורם כהן ("דובוש") על כל המידע והסיוע, שבלעדיהם מאמר זה לא יכול היה להיכתב.

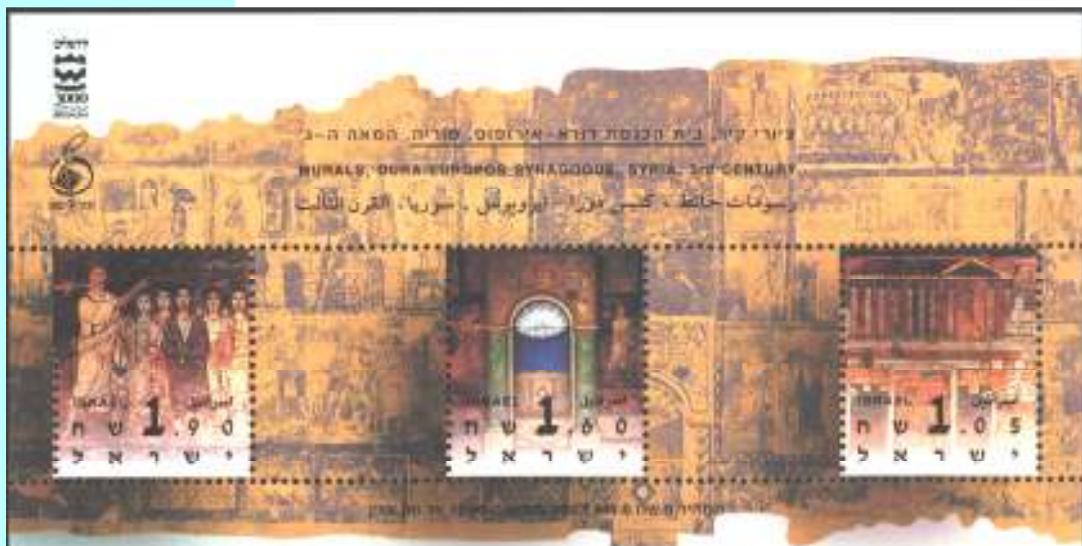
לתגובות ניתן לפנות לעטרה בכתובת: atara.moscovich@gmail.com

משה רבנו בראי האמנות

משה ביאלי

התנ"ך הוא הספר הנפוץ ביותר בעולם. הוא תורגם לשפות רבות, וניתן למצוא אותו כמעט בכל בית אב בעולם המערבי. הנצרות אימצה את התנ"ך לפני מעט פחות מאלפיים שנה והפכה אותו לנכס צאן ברזל של התרבות המערבית כולה. כתוצאה מכך התנ"ך הטביע את חותמו על גם על אמנות המערב.

מאות אמנים ציירו או פיסלו את הסצנות התנכיות השונות, אולם רק חלק קטן מיצירות אלו הונצחו על גבי בולים. הציירים והפסלים הנפוצים ביותר בעולם הבולאות הם **רפאל** (1483-1520), **מיכלאנג'לו** (1475-1564), **רמברנדט** (1609-1669), **רובנס** (1577-1640) ו**שאגאל** (1887-1985). כמובן, אין להמעיט בחשיבותם של אמנים אחרים, שעבודותיהם הונצחו אף הן על גבי בולים.

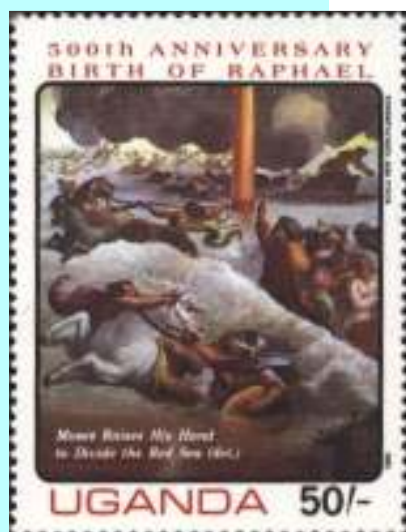

ציורי קיר המתארים את סיפורי המקרא בבית הכנסת בדורא אירופוס בסוריה, משנת 200 לספירה הם העדות הויזואלית הראשונה של סיפורי התנ"ך. בשנת 1996 הנפיק השירות הבולאי גליונית זכרון לציון 3000 שנה לעיר דוד. הבול השמאלי בגליונית מתאר את משיחת דוד למלך על ידי שמואל.

אני אוסף בולים (ופריטים בולאיים אחרים) בנושא התנ"ך באמנות. ניתן לארגן אוסף כזה על פי המדינה המנפיקה, על פי האמן או על פי הסיפור התנ"כי לו מוקדשת היצירה האמנותית. עשרות סצנות תנכיות הונצחו על בולים, והמאורעות הנפוצים ביותר הם אדם וחווה והגירוש מגן עדן, חלום יעקב, חייו של יוסף, חייו של משה וסיפורים הקשורים בדוד המלך. בחרתי להתמקד הפעם בסיפורו של משה רבנו.

משה הוא דמות בעלת חשיבות לכל הדתות, ואמנים רבים ניסו להתמודד עם דמותו. לא כל הפרטים הקשורים בסיפורו של משה הונצחו ביצירות אמנות, ולא כל היצירות הקשורות במשה הופיעו על גבי בולים. מצד שני, ישנם מספר בולים המראים יצירות שונות הקשורות באותו חלק מסיפורו של משה. המאמר מכיל רק חלק מיצירות אלו.

הסיפור של משה רבנו נפתח בהחבאתו בתיבה במימי הנילוס, שם מוצאת אותו בת פרעה. בשנת 1994, במסגרת סדרת מועדים לשמחה, יצא בארץ בול שעוצב על פי ציור ילדים המראה את משה בתיבה. בחרתי להציג כאן יצירה של הצייר **טינטורטו** משנת 1547 לערך. היצירה נמצאת כיום במוזיאון המטרופוליטן בעיר ניו יורק.

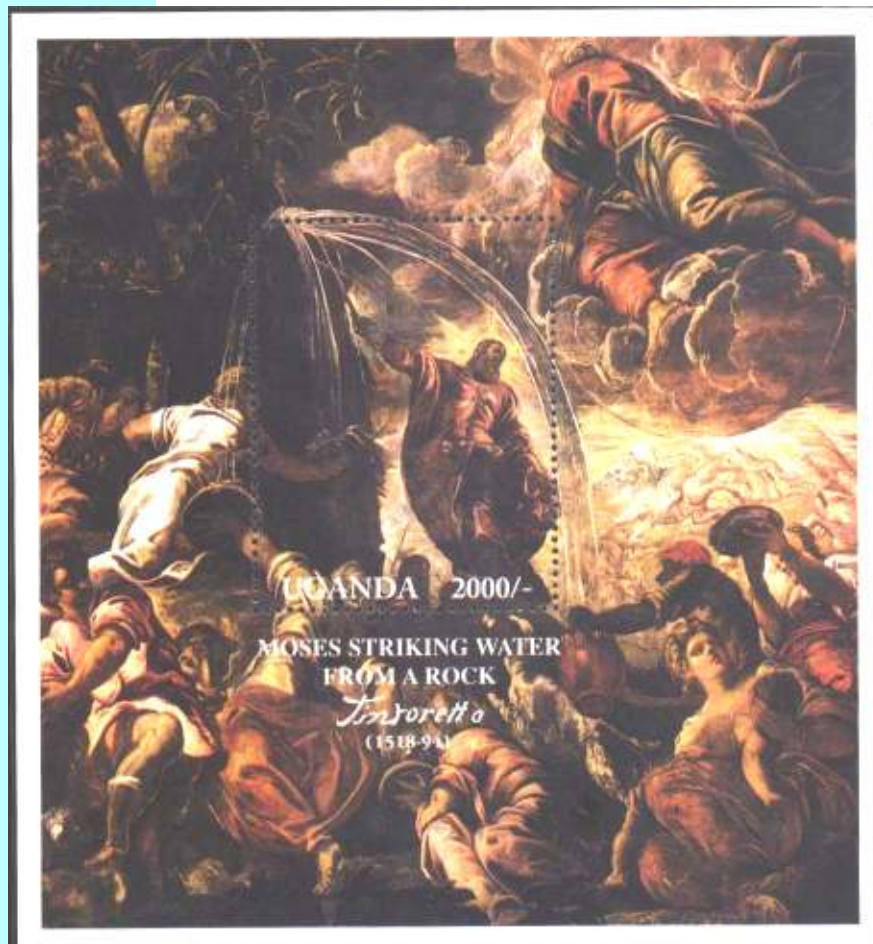
חציית ים סוף.

לאחר שמשה מכה את השוטר המצרי הוא בורח למדבר ומשמש כרועה הצאן של חותנו, יתרו. אז הוא גם חווה את ההתגלות האלוהית בצורת הסנה הבוער שאינו מתאכל. הבול הנראה כאן הוא מסדרת האושפיזין לסוכות, ועוצב על ידי **ארנסט לורנצוב**. משה מקבל על עצמו את המשימה הקשה של הוצאת בני ישראל ממצרים. כידוע, המצרים רדפו אחרי בני ישראל עד לים סוף. חציית הים מונצחת בפרסקו (סוג של ציור קיר) של רפאל משנת 1519 הנמצא בוטיקן.

הסנה הבוער.

השלב הבא הוא מסע בני ישראל במדבר. במהלך מסע זה נתקל משה בקשיים רבים בהנהגת העם, לרוב כתוצאה מתנאי המחיה הקשים במדבר. באחד המקרים מחולל משה נס בהוציאו מים מן הסלע, אך הוא עושה זאת תוך מכה בסלע ולא באמצעות דיבור בלבד. כתוצאה מכך נענש משה, ונמנעת ממנו הכניסה לארץ. התוצאה החמורה של המשגה הבודד הופכת את פרשת המים מן הסלע למשמעותית ביותר.

פסגת המסע במדבר היא מעמד הר סיני וקבלת לוחות הברית. בחרתי להציג כאן שלושה פריטים: קבלת הלוחות מתוארת הציור של מארק שאגאל מהשנים 1960-6.

משה מנתץ את לוחות הברית.

משה נושא את לוחות הברית.

משה מקבל את לוחות הברית.

הציור מוצג במוזיאון שאגאל, בעיר ניס בצרפת. חותמת דואר מראה את משה נושא את לוחות הברית. חותמת זו הונפקה לכבוד תערוכה של בולי תנ"ך אשר התקיימה בארץ בשנת 1987. הבול האחרון מראה את משה מנתץ את לוחות הברית. הציור של רמברנדט – אחד מגדולי האמנים בהיסטוריה – הוא משנת 1659.

כאמור, ישנם בולים נוספים המציגים את משה רבנו, אך בשל קוצר היריעה לא הבאתי אותם כאן. באופן דומה ניתן להציג את סיפורו של גן העדן, מבריאת האדם ועד לגירוש, את חיי האבות או את דמותו הצבעונית של דוד המלך.

לתגובות ניתן לפנות **למשה ביאלי** בכתובת: mobilom@bezeqint.net

הפינה הישראלית – מרסל ינקו

בשנת 1993 התקיימה בתל אביב תערוכת בולים דו-לאומית, בהשתתפות ישראל ורומניה, בשם "תלאפילה". לכבוד התערוכה הונפק גליון מזכרת ועליו כיתוב בעברית, ערבית, אנגלית ורומנית. במרכז הגליון נמצא ציור של **מרסל ינקו**. מי היה ינקו, ומדוע נבחר ציור שלו לגליון המזכרת?

מרסל ינקו נולד בבוקרשט בשנת 1895. כבר בנעוריו הוא גילה כישרון אמנותי, ולאחר סיום הלימודים בבית הספר התיכון הוא נסע ללמוד אדריכלות בציריך. הייתה זו תקופת מלחמת העולם הראשונה, וינקו יחד עם אמנים נוספים יצרו זרם אמנותי חדש, לו הם קראו בשם יוצא הדופן "דאדא". הרעיון המרכזי של התנועה היה אכזבה מהעולם המסודר, זה שהוליד את מלחמת העולם הזוועתית. את האכזבה מהעולם הישן הביעו אמני הדאדא על ידי יצירות אוונגרדיות, חסרות סדר ולעיתים חסרות הגיון.

בשנת 1922 ינקו חזר לרומניה, ובה חי ויצר במשך עשרים שנה נוספות. היו אלה השנים הפוריות ביותר שלו, והוא היה לאחד האמנים החשובים ברומניה. לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה גברה האנטישמיות ברומניה, ובשנת 1941 עלה מרסל ינקו ארצה. תחילת יצירתו בארץ הוקדשה לנופי הארץ ולמאורעות התקופה בעת המאבק לעצמאות. בשנות ה-50 נמנה מרסל ינקו על מייסדי "אופקים חדשים" - קבוצת אמנים ישראלית שביקשה ליצור עבודות המדגישות את הפרטי ולא את הלאומי.

ב-1953 הגיע מרסל ינקו לכפר ערבי נטוש בשיפולי הכרמל שנועד להריסה. הוא הצליח לשכנע את השלטונות לשמר את המקום ולהפכו לכפר אמנים – עין הוד. ינקו הביא את גרעין המתיישבים הראשון לכפר ואף קבע בו את ביתו. הוא המשיך ליצור והשתתף

בתערוכות רבות בארץ ובעולם. ב-1967 קיבל את פרס ישראל על מפעל חיים. מרסל ינקו נפטר ב-1984, ובעין הוד הוקם מוזיאון הנושא את שמו, ובו מוצגות רבות מיצירותיו לצד תערוכות מתחלפות. המוזיאון גם עוסק בהסברים על תנועת הדאדא, שינקו נמנה על מייסדיה.

מרסל ינקו היה אחד מהחשובים שבאמני ישראל, ויפה עשה השירות הבולאי שהנציח את זכרו בהנפקה בעלת קשר לארץ מוצאו – רומניה. היצירה שנבחרה לגליונית היא

"אנית המעפילים", ציור משנת 1945. כאמור, בתקופה זו עבודות רבות של ינקו הוקדשו לנושאים לאומיים. המעפילים ניצולי השואה, מכונסים בתחתית הציור בצבעים קודרתים אך מתוכם מזדקרים מפרשיה של האנייה בצבע ירוק אופטימי. קל לראות את המעורבות הרגשית של ינקו בנושא, כמי שעלה ארצה שנים ספורות קודם לכן. מתחת לציור מופיע השם דאדא – זרם האמנות שינקו היה מאבותיו.

חידון מספר 23

איזו מדינה?

איזו מדינה הנפיקה את הבול שלפניכם?

- א. הודו
- ב. רוסיה
- ג. מצרים
- ד. סין

מי האישה?

מי האישה הנראית בבול?

בראש איזו מדינה עמדה?

מי מבני משפחתה עמד אף הוא בראש אותה מדינה?

זהה את האתר

איך נקרא האתר?

ליד איזו עיר הוא נמצא?

באיזו שנה הוא נחנך?

את הפתרונות יש לשלוח למערכת nosonchik@gmail.com עד ל-15 בדצמבר. הפותרים מתבקשים לציין את גילם. בין הילדים ובני הנוער שיפתרו נכונה את החידות יוגרל פרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית. התשובות לחידות ושם הזוכה יפורסמו בגליון הבא.

פתרונות חידון מספר 22:

איזו מדינה?

התשובה הנכונה היא ג' – הבול הונפק על ידי דרום קוריאה

מי הילדה?

הילדה היא, כמובן, אנה פרנק. אנה נולדה בגרמניה ב-1929, ובגיל 4 היגרה עם משפחתה להולנד כדי להמלט מהשטון הנאצי. אנה התפרסמה בזכות היומן, אשר רובו נכתב במחבוא בו הסתתרה המשפחה. היומן הוצא לאור על ידי אביה – הניצול היחידי מבני המשפחה – והפך לרב מכר.

זהה את האתר

לפנינו המצודה של לונדון (המכונה גם המגדל של לונדון) – מבנה אשר שימש, בין השאר, ככלא המלכותי. האסיר האחרון במצודה (למשך ימים ספורים) היה רודלף הס, סגנו של היטלר.

בהגרלה שנערכה בין הפותרים נכונה עלה בגורל שמו של חגי אמיתי בן ה-12. חגי זכה בפרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית.

[מכתבים למערכת:](#)

לכל תגובה הצעה או שאלה, ניתן לפנות אלינו בכתובת:

nosonchik@gmail.com

